

MÁSSÁG, GYŐZTESSÉG, FUNDAMENTUMOK

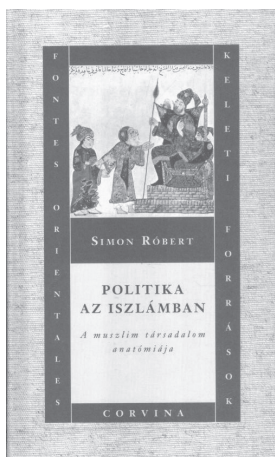
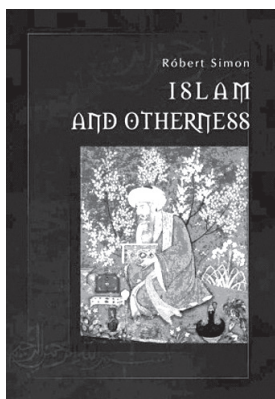
SIMON RÓBERT MUNKÁI FELŐL

A. GERGELY ANDRÁS

Afrika „ürügén” talán nem méltányos a közel-keleti világot megidézni néhány kötetnyi könyvvel. Ám éppen az Afrika Tanulmányok jelzi az utóbbi időkből horizontot szélesítő tartalmával, hogy miképp a valóságban is, úgy a térképen és a mindennapi életben is folytonosan jelen van a Kelet, Kína, az USA vagy akár Izrael, még annyira Európa is a fekete földrész hétköznapijaiban. Az alábbi munkák nem „afrikanisztikaiak” a szó szigorú értelmében, s pontosan úgy nem azok, ahogyan nem lehet Indonéziáról beszélni az Iszlám nélkül, vagy nem lehet nyugat-afrikai históriát lapozgatni a zsidóság hatásának egyértelműsége nélkül. S miképp a Nyugat sem volt (talán soha még a történetében) afrikai hatások nélkül, Afrika java részén régtől ott lakozik az iszlám intézménye. Alább nem ezekről szólunk, hanem a források, a hatások gyökerei, az akár magyar kutatók által is afrikai helyszíneken kutatott iszlám jelenlét eredendő forrásvidékei felé tett kirándulásra invitáljuk az Olvasót.

Előképtől befogadásig s tovább

Bár mennyi orgánum kellő vehemenciával feltételeznék, hogy valamely tudományos (mondhatnók pszicho-diplomáciai) érvelésmód részévé válhat olykor a szaktudományok temérdek ágazata, főképp olyasmi, ami a kortárs iszlamisztika tárgykörében a Korán keletkezésének, az arab történetírás jelentőségének, a perzsa vagy mekkai kereskedelemnek, szakrális „kommunikációnak”, a spanyol arab világ eseménytörténetéhez is tartozó Ibn Khaldún-i történetfelfogás jelentőségének elfogadtatásában szerepet kap, de az alábbi szerzői mű nagyban eltér ettől. Simon Róbert (avagy az 1939-ben Párizsban született orientalista professzorként Róbert Simon néven gyakran ismertebb) szerző munkássága a nyolcvanadik életévben is alkotó szellemiséggel társul, az 1967-es első jelentősebb könyve (*Az iszlám keletkezése*) után seregnyi mű, teljes Korán-fordítás, orientalisztikai és klasszika-filológiai oeuvre jellemzi, ezért 1991 óta MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa, az irodalomtudomány doktora talán mégsem az „iszlám fenyegetés” ügynöke. Csupán e barbarizáló felfogással szemben is okkal kinyilatkoztathatjuk, hogy Simon egyik legjelesebbje az európai iszlamisztika tudásterületének, s elődei közt jeles tanárai (Czeglédy Károly, Fekete Lajos, Hahn István, Harmatta János, Moravcsik Gyula) nyomdokain haladva Goldziher Ignác, Ibn Khaldún, Mani és a manicheizmus, a perzsa költészet, mek-

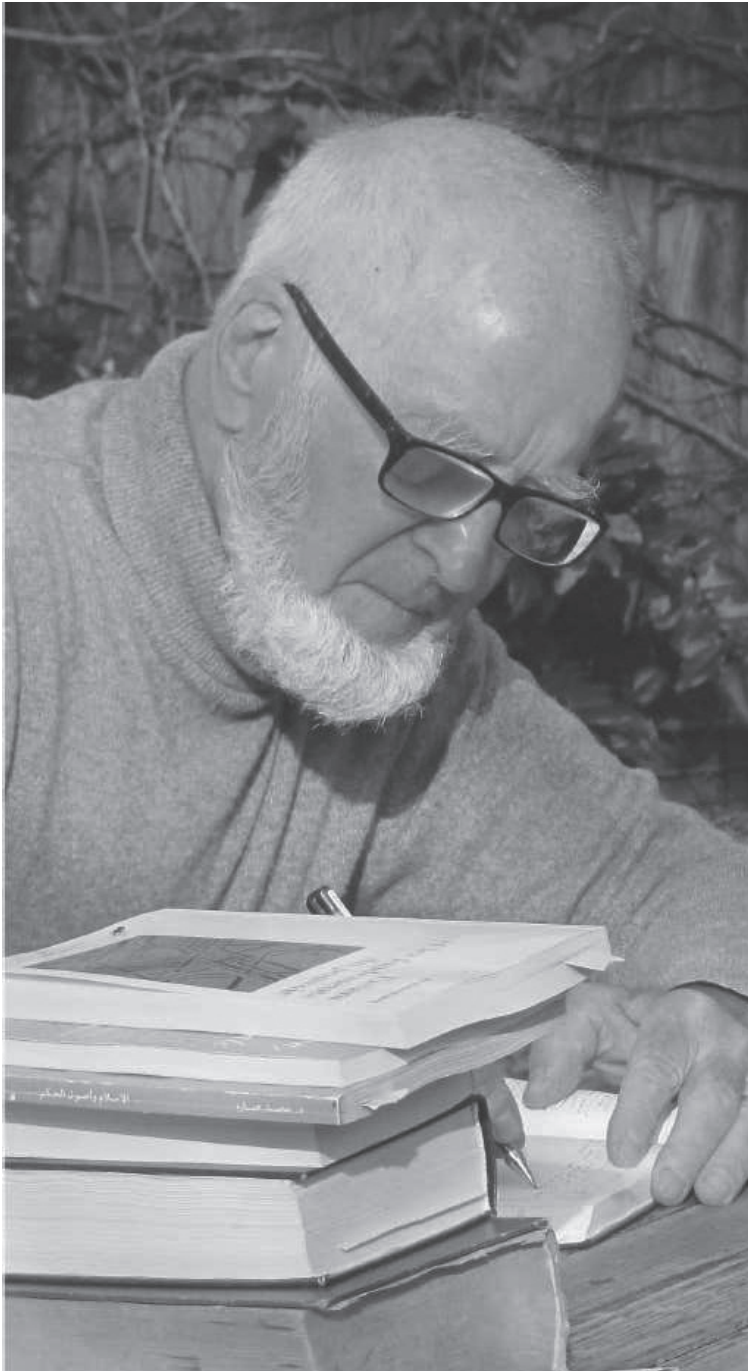
kai kereskedelem, más kultúrák érdekelték. Jóllehet, a klasszikus iszlamisztika forrásközlései, klasszikus közel-keleti költészet fordítása és értelmezése területén mintegy „élveteg” tücsöktudományokkal foglalkozott, az utóbbi évtized tematikai válogatásába már beletartozik a történelemtudomány és birodalmiság (*Ibn Khaldún. History and science and the patrimonial empire*. Bp., 2002) nemcsak kultúrfilozófiai, hanem kultúrantropológiai aspektusainak elemzése is (*Politika az iszlámban. A muszlim társadalom anatómiája*. Corvina, Bp. 2016).

Mindezek révén egy narratív interjúban akár meglepő válaszokat is kaphatunk Simon Róbert orientalistától a fundamentalizmus, az iszlám önmagát megformáló és integráló társadalmairól, a puhányabb politeizmussal szembeni, Mohamed próféta munkássága révén nyitottá és kulturális együttélés terén több etnikum harmonikusabb tudásrendszerét is megformáló erővé válás lényegéről. A még 2003-ban megjelent *Islam and Otherness. Selected Essays* (Savaria Books on Politics, Culture and Society. Szombathely, Savaria University Press, 2003. 395 oldal) kötetből az is kiderül, hogy a történeti iszlám kivételesen pozitív viszonyt ápolt a „mássággal”, melyhez leginkább a későbbi és elhúzódó válságok elmélyülése idején lezajlott változások, válságok vezették, így a kötet tizenhat írásában azt is igyekszik bemutatni, hogy a mai iszlám fundamentalizmushoz hasonlóan az iszlám világának „centrumáról” és „perifériáiról” is válaszokat kell keresnünk, ha valóban érteni akarjuk. Tanulmányaiban „a római kortól kezdve villant fel egy-egy fejezetet az arabok, illetve az iszlám és más népek, kultúrák közötti találkozásokról”, így az Akbarról és Dará Shukúbról szóló írásokban, továbbá a fikció világában lejátszódó találkozásokat is bemutatva, az Omajjádák évszázada (661–750) után egyetemes vallássá lett iszlám belső és kapcsolati világait, végül egy Szindbád utazásait bemutató tanulmányt, melyekben roppant mennyiségű forrás feltárása és szakavatott szövegek közlés mersze válik jellegadóvá. Simon úgy véli: az „iszlámnak egy időben – bizonyos szintig – jellemzője volt a nyitottság: ez megfigyelhető abban, hogy voltaképpen – addig az áttért nem arab muszlimok másodrendű alattvalók voltak. Másrészt az addigi történelem legnagyobb birodalmában számos etnikum és kultúra élt együtt... A mai fundamen-

talista gondolkodás, és még inkább az iszlamisták megértéséhez viszont még egy lépéssel tovább kell mennünk. Tudvalévően a háborúknak három mozgatórugójuk lehet: a clausewitzi elgondolás szerint a háború a politika meghosszabbítása más eszközökkel, és arra szolgál, hogy a harcoló felek politikai vagy gazdasági előnyöket szerezzenek. A másik az, amikor addig elnyomott népek el akarják ismertetni magukat, például a függetlenségre vágyó gyarmatok...” – de napjainkban „különös fontosságra tett szert az iszlám torzítás nélküli megismerése, hiszen a keresztes hadjáratoktól kezdve Európa számára (a maga képének a kialakítása végett) a negatív pólust jelentette, s ezen az utóbbi két évszázad keletkutatásának pozitív erőfeszítései sem változtattak sokat”. Ugyanakkor tanulmányaiban nemcsak az iszlám sajtószerepét igyekszik feltárni, hanem alapos filológiai apparátussal bizonyítani szeretné az iszlám nyitottságát, készségét arra, hogy más vallásokkal és kultúrákkal megtalálja a közös nevezőt, a megértés esélyét. Ehhez fogalmazza meg a Mohamed fellépésével modellszerűen elérkező konfliktust is, aki a három monotheista vallás, a judaizmus, a kereszténység és az iszlám lényegi azonosságát hirdette, de éppen az ő révén érthetjük meg „a klasszikus iszlám csodálatos szintézisét, amelyben lényeges szerepet játszott az antik és későantik tudományok és filozófia lenyűgöző recepciója”.

Európából keletre, onnan visszanezve

A történeti konfliktusok és válságképek nem csupán önmagukban való érdekességüket s mai eseménysorokra átsugárzó hatásokat értelmező megközelítése messze nem lehetséges sem az iszlám önértelmezés, sem a környezetében lehetséges belátások – sőt tudományos feltárások – igényes áttekintése nélkül. Talán ezért is nyert teret Simon munkásságában a fordítások vállalása, egyetemi szöveggyűjtemények kiadása, kiadói munka, textológiai és nyelvi felkészültség folyamatos gyarapítása, melyek egynéhány színfoltja már helyet kap (az ISIS könyvek sorozatában, Szombathelyen megjelent) *Orientalista Kelet-Közép-Európában* kötetben (1996), s a kutató elődök nyomában az elemző életművek gazdag forráskészletének újraalapozása által (*A Korán világa, Bevezetés a történelembé, Goldziher Ignác munkássága és tanításaira* reflektáló esettanulmányok, *Perzsa költők antológiája, Iszlám kulturális lexikon*, stb.), s emellett a harmóniakon túli problematikák belátása és fölfejtésükre elszánt életmű-időszakának valamelyes összegződése is több tucat szakmai tanulmány, konferencia-előadás, értelmező beszéd révén nyer funkciót. Valójában ezt a publikus és mégis szakmai publicisztikai jelenlétet kevesen gyakorolják érdemben, ha sokan vannak is az akut iszlamológusok. Simon Róbert elképesztő mennyiségű nyelvtudása, míves publikációja, szinte kínos precizitása nemcsak arra elegendő, hogy a hazai kutatói páston, akadémiai intézményesség talaján helyét lelje, hanem hasonló várja a Keleten is, miképpen a nyugati szaktudomány sem formálhat kételyt elsősorú szaktekintély mivoltáról. Ehhez épp a maga keleti érdeklődése és nyugati tudományosságban is elismertetett szakmai felkészültsége biztosítja, hogy az orientalisztika neves szakemberei között legyen – sőt mindez abban is tükröződik, ahogyan a 75. születésnapjára készült üdvözlő kötetben személye nemcsak tárgya, de forrása is a néhány ezer éves kultúratörténet egy némely antik tudásértelmezésének.

▲ *Monika Simon-Pesthy (ed.) (2014): Fontes. Studies presented to Róbert Simon on the occasion of his 75th birthday. Budapest, Corvina.*

Forrás, forráskutatás, értelmezési kör

Talán éppen ekként is kezelhető az a másik kötet, melynek egyként „főszereplője” és címezte is Simon Róbert, s amely éppen a fentiekben érintett számos területtel kapcsolódik személyéhez. A jelzett mű Pesthy-Simon Monika szerkesztésében megjelent *FONTES. Studies Presented to Róbert Simon on the Occasion of his 75th Birthday* (Corvina, Budapest, 2014., 228 oldal), ahol már a kötet cím is két nyelvű, de a könyv négy nyelven tartalmazza a köszöntő tanulmányokat, melyek nem baráti üdvözlések csupán, hanem mély szaktudományi munkák, a bevezető-előszót nem számítva tizenkét írás. Az előszóban (*Preface*) Kúnos László (József Attila-díjas műfordító, szerkesztő, egyetemi tanár, a kiadó igazgatója) angolul idézi fel Simon Róberttel közös egyetemista korszakuk (1972) s nyelvészeti-orientalisztikai tanulmányaik idején kötelező szakirodalmat, valamint a keletkutatásban vagy középkori lingvisztikában is meghatározó Kúnos Ignác hatását, ebben a turkológiai vagy nyelvi-folklorisztikai érdeklődés műfordítói és orientalista pályájuk során meghatározó szerepét, továbbá azután Simon pályaképében is jelen maradt tudománytörténeti lenyomatokat, fordítások, szövegközlések, lexikonok, tanulmányok „fontjait” (7-8. old.). Hiszen az Iszlám, a Korán világa, a mekkai kereskedelem, az arab történetírás klasszikusai, a hindu legendairódalom, a szíriai Intelmek könyve, a dzsinnek meséi, a manicheus vallás forrásai, korai zsidó sátánképek, Goldziher Ignác, Ibn-Khaldún történetírása, az egyiptomi népmesék, a perzsa elbeszélések, a görög és latin próza klasszikusai, Plinius Minor levelei, a zsidóság története, a volgai bolgárok vagy a mazdaizmus, India csudái, vagy épp az iszlám fundamentalizmus és az Al-Qaida mind olyféle tudások, igézetek, víziók, tovatűnő látomások az egynapéló kultúrák sírvilágában, hogy maga az „egynapéló” ember az istenek végtelen életéhez képest a pillanathoz hasonlóan lehet csak jelen história útvesztőiben, ha nem olyan alapokon építkezik, mint Simon.

Indításnak talán ennyi is elegendő volna, de a tisztelgő kötet további írásai (csupán galopp-tempóban jelezve is) roppant sokfelé vezetnek. Rögtön ezután röviden, de megnyílik a tematikus horizont: Hasznos Andrea (*A Case of Imprisonment?*, 9-14. old.) a nyugat-thébai előkelőségek leleteire bukkanó Kákosy László-féle úttörő kutatás szövegtartalmaira koncentrálnál közlés- és fordítás-dilemmák kérdéseivel. Ezt Horváth Judit és Nagy M. Árpád a budapesti Szépművészeti Múzeumban látható Pegazus-relief jelképhordozó mivoltának és megjelenítési módjainak szentelt írással (*La capture de Pégase*, 15-28. old.), majd Jakab Attila az antik rabszolgaság és a tudás, illetőleg a zsidó felvilágosodási törekvések epehezosi recepcióját, Jeromos és

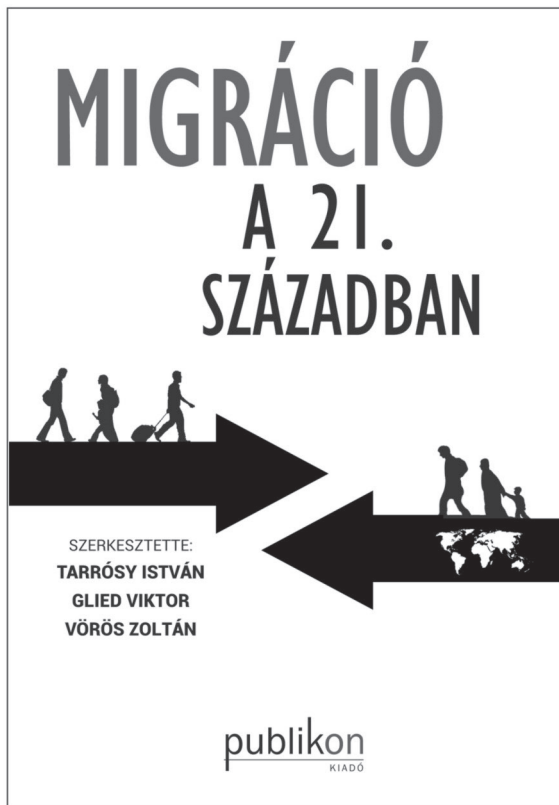
Pál felvilágosító hatásainak korakeresztény befogadási szertartásait tárgyalja, főképp kortárs teóriák és szakkérdések alapján (*Onéisme: un esclavage à affranchir?* 29-48. old.). Ezután Jany János a perzsa zoroasztrizmus egy rituális iskolapéldáját hozza vallásfilozófiai körvonalával és rituális/jogi nyelvezeti örökségével, az újkori Irán szászánida jogszokásainak és jogantropológiai aspektusainak korabeli egyházgyakorlatával és iskoláival kibővítve (*Anthropology, Law and Ritual Horror in Sasanian Jurisprudence*, 49-63. old.), Kósa Gábor erre a Sötétség Erőinek, az Ember teremtésének, poklának, démonainak és japán kozmológiai megjelenítésének arcútaival válaszol, érzékletes-talányos illusztrációkkal (*Imprisoned Evil Forces in the Textual and Visual Remains of Manicheism*, 64-87. old.). Ugyancsak ide simulóan Kőszeghy Miklós használja kreatív serkentésként Simon Róbert Ibn-Khaldún-forrásjegyzékét ahhoz, hogy egyiptomi közegbe kalauzoljon egy Manahat melletti lelet értelmezési mezőit szemlélve, továbbá pre-kánaánita, jeruzsálemi, palesztin és későbbi régészeti forrásfeltárási-nyelvi textusokba is elágaztatva (*Ich habe ein Haus gebaut...* 88-105. old.).

Aki már idáig eljut a kötetben, mintegy többlet-ajándéknak tekintheti azt a lingvisztikai interpretációt, melyet Kővér András testes írása kínál *Szent Ephrem Exodus-kommentárjainak* fordítási kérdéseivel, amivel a szír kereszténység szinkretikus hatásainak exegetikai és hermeneutikai felhangjai irányába közelít (106-133. old.). Hasonlatosan a megjelenítés időben későbbi változatával mutatkozik Kriza Ágnes is, aki a régi orosz, bizánci és középkori teológiai szövegek ikonológiai és forrásmentő megoldásaira koncentrálni valamiféle spirituális megállapodottság és pillanatnyi csend-hatás liturgikus változatait szemlélve (*Slavonic Translation of Greek Iconophile Texts: the Problem of Reception of Byzantine Theology in Medieval Rus*, 134-143. old.). Utána tér- és időbeli párhuzamokat lelünk a szerkesztő Pesthy Monika írásában, aki barbárságok és civilizációk között keresi a mártíromság és emberi szentségek releváns mivoltának klasszikus hőstípusok által formált alakjait, mégpedig a szentség őtestamentumi, görög, korai judaisztikai történet-interpretációi között, de a veszélyek és kísértések, devóciók és uralombirtoklás, Jézus halála és az önkéntes mártírúm ellentmondásai vidékén is egyensúlyokat keresve Izrael, Görögország és Róma örökségében (*Isaac, Iphigeneia and Ignatius: Martyrdom as Human Sacrifice*, 144-168. old.). Lévén az ókortudomány is, az orientalisztika is valahol az „alanyi filozófia” aspektusából építkezik, Sümegi István írása itt az irodalom és filozófiai örökség jegyében tárgyalja Ottlik Géza *Buda-regényének* „ingovány”-metaforáját, nem mellesleg fókuszába véve a világ nyelvét, igazolhatatlan szubjektív mivoltának tónusait, „a hallgatás szövetét” megidéző látható és láthatatlan jelenségek értelemadási megoldásait keresgélve a regény lapjain, térben „Sehonnától” az egzisztencialista manifesztumon át az ember mélyén lakozó ingoványok nyelvi sokszínűségéig és oksági történéseiig (*Ingovány*, 169-185. old.). Az irodalmi kánonok felé tett szakrális kitérő is lehet serkentő az olvasók számára, erre példa Tatár György tanulmánya, mely a zsidó középkori kabbala „látszólag érthetetlen célállomások felé

baktató rabbikra” lel, mikor a kereszténység Újszövetség-olvasatában a Biblia Hebraicát fedi fel, a Tóra szövegkorpuszának „európai szemmel áttekinthetetlen” és önkényes szövegértelmezési mezőit láttatja számunkra (*Kerubok tánca. Megjegyzések a kabbala alapkönyvéhez, a Zohárhoz*, 186-198. old.). S a mindenség másik felén megszólaló Rabbi Elázár éneke az emberi zsolnárok nappali fölzengetésével idézi fel mindazt, amit éjszaka zengtek odafenn...: „A világnak ugyanis két fele van. A szöveg ládáját őrző angyalok azonban közösek” – írja záró szavaiban. Szinte ezt folytatja Tóth Péter kötetvégi írása, aki a passió-szöveg dogmatikai és exegetikai elemzésében a szakralitás élményét kereső középkori kultúra olvasatait lapozgatja domonkos, ferences textusok és a Münchener Kódex alapján (*The Vision of Christ in the Garden of Gethsemane*, 199-223. old.), majd mintegy az üdvözlő könyv fináléját záró ponton Simon Róbert válogatott bibliográfiája teljesíti ki a Festschriftet négy oldalnyi közlésmutatóval.

Sok ez így? Súlyos, telistele üzenettel és meglátnivalóval...? Igen, tán a filológiai és történelmi felelősség, a respektus és munkaszorgalom együttese mint az antik teljesség tükré jól jelzi e reflexiók révén is, mire jut, aki a nyolcvanig halad, gyűjt, közöl, érlel, tanít, elemez, fordít, gyarapít mindvégig. Hisz sem az égi zsolnárok kiterjedése, sem az emberi megértés állapotrajza nem csupán az évszámokhoz vagy terekhez kötött, hanem inkább talán ahhoz, ahogyan a kulturális örökség személyre szólóan is intim hagyatéka kötelezi a kutatót a végenincs tudás keresésére, melynek érdemi képviselője Simon Róbert. Kötetei, s a tiszteletére szóló forrásmunkák is azt a forrástiszteletet, az értelmezési kör időközön és tereken átívelő megjelenésmódját tükrözik, amit az iszlám és a Mások részbeni ismeretével közös kincsnek lehet megőrizni. ☀

Hisz sem az égi zsolnárok kiterjedése, sem az emberi megértés állapotrajza nem csupán az évszámokhoz vagy terekhez kötött, hanem inkább talán ahhoz, ahogyan a kulturális örökség személyre szólóan is intim hagyatéka kötelezi a kutatót a végenincs tudás keresésére, melynek érdemi képviselője Simon Róbert. Kötetei, s a tiszteletére szóló forrásmunkák is azt a forrástiszteletet, az értelmezési kör időközön és tereken átívelő megjelenésmódját tükrözik, amit az iszlám és a Mások részbeni ismeretével közös kincsnek lehet megőrizni.

Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán (szerk.)

Migráció a 21. században

Napjainkban a migráció okozta társadalmi, gazdasági és politikai hatások kezelése jelenti az egyik legnagyobb kihívást az államok számára, legyen szó aggasztó mértékű el- és kivándorlásról, vagy a migránsokat befogadó országban időről-időre fellobbanó, együttélésről szóló vitákról. Az ENSZ jelentése szerint jelenleg több mint 240 millió embert érint a migráció, érthető tehát, hogy a kérdéssel foglalkozni kell.

A kötet szerzői hatalmas – a migráció számtalan aspektusát érintő – ismeretanyagot összegezték fejezeteikben, kiemelve a manapság leginkább érdeklődésre számot tartó problémákat és dilemmákat.

A könyv első részének tanulmányai részletesen tárgyalják a migráció alapfogalmait, biztonságpolitikai, jogi és emberi jogi aspektusait, aktuális tendenciáit, valamint hatásait. A második rész Földünk különböző régióinak migrációs mintáit, illetve jellemzőit veszi számba, külön figyelmet szentelve Ázsia, Afrika, Dél- és Észak-Amerika, valamint az Európai Unió térségének, de természetesen helyet kap benne Magyarország helyzetértékelése is.

A kötetet ajánljuk mindazon olvasó számára, aki mélyebben szeretné megismerni és megérteni a migrációt kiváltó tényezőket, a vándorlás folyamatát és a bevándorlás okozta következményeket.